

Црква у револуционарном веку

ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ПОСЛЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

— Један приватан поглед на садашњи дијалог између хришћана и марксиста —

Педесет година после руске револуције сасвим је очигледно да ствари више не изгледају какве су биле раније. Све је више јасно, у последње време, да Нова Реформација, која било да узнемирава или ојачава наш садашњи положај хришћанства, има своју одговарајућу супротну слику у агоничном пренситивању својих основних поставки које многобројни комунисти предузимају у садашње време. Немамо потребе да се овде задржавамо на реформаторском расположењу било хришћанског или комунистичког света. Довољно је само да кажемо да би било мало вероватноће да би се дијалог између ова два света изван тога расположења могао развити даље од само приватних контаката ексцентричних одступника било једне или друге стране!

Моје скромно учешће у овом дијалогу датира од фебруара 1966.; а основне поставке овог чланка добиле су свој облик годину дана доцније када сам био позван да приступним предавањем отворим једну малу конференцију одржану с викенду у „Дои Кекедијевом Дому“ Конвентри Катедрале у Енглеској. Присутни на овој конференцији били су млади људи припадници Британске Омладинске Комунистичке Лиге као и Хришћанске Групе за Контакт Исток-Запад. Тема конференције је била — оних неколико незаборавних речи Карла Маркса, уколико тачно могу да поновим сада текст; „Филозофи су тумачили на различите начине овај свет ;сада је питање његове промене“. Уколико је могуће сумирати у неколико речи хришћанско-марксистички дијалог, онда је овај цитат и питање које се поставља довољно.

Сучен са овом темом, толико обухватном и далекосежном по својим импликацијама, храбрио сам се примером Роберта Бруса који је служио, у оквиру рада Црквеног Мисионарског Друштва, у Ирану од 1869. до 1881. са оном упорношћу и чврстином циља по чему је још више познат његов шкотски имењак. Једном приликом је писао о свом раду: „Не жањем; једва могу да кажем да сејем; веома тешко орем, али уклањам камење“¹⁾ Када се хришћани и комунисти први пут састану на разговор њихов је задатак да уклањају камење са стазе заједничког разумевања како би им пут који стоји пред њима био чистији. Наш је задатак сада још у прелеминарној фази. Позајмио бих овде једну мисао из оне књиге истраживачких есеја, познате многобројним хришћанима: „Наше је време сада само да испитujemo дубине, не да обележавамо или правимо мапе,²⁾“).

УЧВРШЋИВАЊЕ ДИЈАЛОГА У СВЕТУ

У свему овоме постоје три ствари три разматрања, који ме посебно притискују. Први је у вези тачног става према свету уопште. Да илустрujem шта мислим под овим дозволите ми да цитирам закључни део из књиге Стенлеја Евенса:

Сведоци смо данас распадања старог светског поретка. Експлоатисање једне нације од друге престаје широм света. Слобода је свебржи ратни поклич нашег времена. Економски поретци који су били

засновани на експлоатацији све се више напуштају. Свуда око нас је мрак који предводи сванућу... Једно ново друштво мора да се организује без класа, у једнакости и слободи. Друштво у којем производња служи потрошњи а не за профит, и у којем нико никог не експлоатише за своје сопствене циљеве. Постоји нада да ће човек извојевати такво друштво и спречити катаклизму која прети. Али испуњење ове наде зависи од Цркве у целини да ли ће се окренути овим циљевима и бити вољна да се сједињује са снагама свих група целог човечанства које се боре за ове циљеве. „Ветар дува тамо где се чује“. Задатак је Цркве да открива рад Духа Божјег где се налази. Бог је створио човека за добро а не за зло: он је створио универзум и све што је у њему да би се показала његова слава. Циљ, и смисао целокупног стварања јесте испуњење а не разарање. Социјална нада хришћанске Цркве јесте у вери да ће царства овога света постати Царство нашега Господа Бога и његовог Христа³).

Мада неке од мисли из овог цитата могу изгледати више сличне Комунистичком Манифесту него хришћанском Молитвенику, ипак сам сигуран да су оне чврсто везане за ауторово уверење као следбеника Исуса Христа. За мене су ове мисли диван резиме било социјалне наде хришћанства или одговарајућег става хришћана у усвајању овога света у целини.

Друга ствар која ме посебно притискује и тражи моје разматрање, јесте садржај једне мале публикације „Про-ехистенце“. То је једна серија чланака које је издала Елизабет Адлер са поднасловом „Хришћански гласови у Источној Немачкој: 1954—1963“. Вредност ове публикације за мене лежи у чињеници што је у њој јасно речено све о чему сам размишљао и што сам осећао у последње време али на један далеко мање јасан или одговарајуће изражен начин. Став према комунистичкој држави у Источној Немачкој, у овој публикацији је изражен на различите начине, позитиван је и стваралачки на начин на који став једног хришћанина, у друштву у којем се он налази, увек треба да буде. Ево шта каже Е. Адлер у свом Уводу:

... Људи се увек труде да заузму одговарајуће добар став према својим суседима, при чему сазнају да док постоје у свету не могу се изоловати од њега, а што онег значи да се морају и идентификовати са њима. У ствари они схватају да је хришћанска егзистенција слична животу и раду каквог амбасадора у некој страниој земљи. Он учествује у судбини земље у којој живи, и осећа извесну солидарност са месним становништвом. Али, он прима инструкције из земље која га је послала. Његова је порука: „Измири се са Богом јер у Христу Бог је измирио свет са Собом“. Ово је порука која је изнад сваког решења које човек тражи за све његове разнолике проблеме -- којих ће увек бити. Али ово је у исто време порука која треба да буде предата нашем суседу на начин на који је он може усвојити и веровати у њу, а да у овоме успемо ми морамо да учествујемо са њим у његовом свакодневиом животу.⁴).

Овај став према нашем суседу, без обзира каква његова политичка уверења била, његово религиозно веровање или недостатак веровања, захтева од нас ангажованост и солидарност са њим у свим околностима и збивањима живота. Овај став значи више него само коегзистенцију до које се долази и из чисто прагматистичких разлога да нико никог не може уклонити за овај моменат, значи и више од чисте толеранције која се појављује из индиферентности.

То је разлог због чега је било потребно ископати нову реч да би се ово описало -- реч „ПРО-ЕХИСТЕНЦЕ“. У оквиру „хришћанско-марксистичког дијалога“ ово значи више од обавезе „за“ и „против“ марксиста и хришћана. Ова реч указује на једно дубље обострано интересовање и ангажовање, за све за шта се марксисти и хришћани залажу, надају и раде у свету у којем живимо.

Трећа ствар која ме преокупира и притиска на разматрање јесу стихови из Књиге пророка Јеремије. У VI веку пре Христа Вавилонци су заузели Јерусалим и део његовог становништва отерали у ропство. Лажне наде у брзо избављење и повратак у отаџбину неуморно су гајене од заробљеника, али Јеремија је гледао даље и видео дубље од многих религиозних вођа у том периоду Јеврејске историје. Он је писао избеглицама саветујући им супротно од онога што би они желели да чују:

„Венчајте се и рабајте децу и унуке, подижите куће и обрађујте земљу” — другим речима помири се са чињеницом да сте овде, што ће и бити ваша кућа за увек. И више од тога, радите и молите се од свег срца за ову заједницу јер све докле док сте овде ваше благостање везано је за њено благостање. Оно што је Јеремија рекао одговара садашњем стању ствари; и многобројни хришћани у Источној Европи, на пример, били би први да признају да су научили једну важну лекцију од пророка Јеремије. Потпомаже им да заузму позитиван став према Држави коју Елизабет Адлер описује у њеном Уводу као као „Про-Ехистенце”. Али ове се речи могу односити према целокупној светској ситуацији у којој се данас налазимо. То значи да хришћанин који види у свом друштву око себе веома много ружног и блутавог не може се ослободити од одговорности за то друштво. Његово благостање и благостање друштва нераздвајиво је.

Из ова три става или ствари, три разматрања, јасно је да хришћани имају визију будућности људског друштва; да им се налаже обавеза једног позитивног става према садашњем стању човечанства; и такође да у старалости за ту садашњу заједницу, и у раду за будућу заједницу такође, и њихово благостање ће бити обезбеђено. Ово нас враћа натраг на проблем из цитата Карла Маркса: како да премостимо јаз између садашњег и будућег друштва, како да „променимо свет”?

ХРИШЋАНСКА ПРЕТПОСТАВКА

Марксово нестрпљиво одбацавање филозофа јесте за нас у добар час подсетник да мењање света није једна више интересантна тачка на огромној листи дневног реда пред безбројним комитетима и комисијама које сада заседају широм света. Већ је то, једном речју — дневни ред живота, посао који је увек пред нама, разлог због чега смо овде. Према томе потребно је да примимо срцу то што је Маркс тако оштро изјавио у погледу „реформатора из фотеља” или чак што се може односити на револуционаре дилетанте који су задовољни са крварењем или чак и са изграђивањем „неземалских” револуција на небу. Можемо примити ове речи срцу, али да ли треба да их усвојимо према вредности како се оне показују? Мислим да не.

Не верујем да је Маркс тврдио да активност управљења у мењању света може се одиграти у неком филозофском вакууму. Ако би то било могуће да ли би постојао икакав циљ за такву једну активност? Шта би спречило такво једно мењање од случајности и вероватно озбиљне недоследности? Маркс је најбољи сведок против таквог тумачења његове примедбе о потреби мењања света. Најзад Маркс може бити оптужен, од оних који га не прихватају, за многе ствари, али нико не може рећи да је Маркс био мотивисан једноставно некаквом доста неодређеном и расплутаном добродушношћу према човечанству! Он је био један од оних филозофа које је он критиковао — али што није био случај са многим од њих он није престао у тумачењу света, управо, он је предузео следећи нужан корак у тражењу промене света — али уз све ово његово тумачење света које је сазрвало у њему годинама сигурно је да је одлучујући фактор који је управљао његовом активношћу био баш тај његов циљ — промена света. Тумачење је било компас којим је ток промене био планиран, и као резултат тај ток је био све али не и случајност. Према томе, Маркс је морао да буде озбиљно прихваћен од свих — и то је оно што га одликује од свих других филозофа према којима је он изгубио поверење.

Оно што се може рећи за Маркса може се рећи и за хришћанина. Јер и док хришћанин покушава да планира извесан ток социјалне промене, он је завистан, као и Маркс што је био, од извесног тумачења света. У извесном смислу ово је један фактор који ограничава или омета, али није ли то цена која увек мора да се плати за доследност и циљ у току акције? Неко може тврдити да је идеолошко тумачење света, таквих огромних димензија као што је хришћанска вера, у реалности ништа друго до софистицирана замена за акцију. Каткад је ово заиста и био случај, али не треба да буде тако. У ствари без тога, рекао би хришћанин, целокупна таква акција показала би се бесплодна и погрешно управљена. И у овом погледу хришћанин је сличан Марксу који сматра да уколико не поседујеш истинито тумачење света, онда све што имаш јесте „лажно сазнање”, ненаучни идеализам који тече супротно непроменљивом току људске историје. Према томе, јасно, тумачење је од суштинске важности. На овој гачки ће се хришћани и марксисте сложити мада ће се суштински размимомћи по питању у чему се састоји истинито тумачење, шта је оно.

Слично марксистички хришћанин верује у важност материје. Вилијам Темплс, архиепископ кентерберијски, често је био цитиран у току другог светског рата у изјави да је хришћанство „од свих светских религија најизразитије материјалистичка религија“; мисао под којом се разуме да хришћанска вера, тачно схваћена, захтева позитиван став према материјалном свету. Такав један став сигурно да се садржи у нашој вери у Бога као Творца, Спаситеља и Цара.

Материјализам. Пре свега ми верујемо да је Бог Творац свих ствари, како целокупног физичког универзума, како људског света, тако и његових материјалних и духовних снага. И како су то све Божија дела, она су у суштини добра, стварна и од важности. Због тога није оправдано што вештачки одвајамо човека „религиозни живог“ од „световног“ живота, мада се ово погрешно делење непрскидно увлачи у хришћанство. Свет је од посебне важности, пре свега за Бога и следствено за све нас исто тако.

Универзализам. Друго, ми верујемо да је Бог Спаситељ свих људи. Ово је природна последица Његове љубави према својој твари и потврђена је у оном великом стиху из јеванђеља св. Јована: „Јер Богу тако омиље свет да је сина свога јединороднога дао, да ми један који га верује не погине, него да има живот вечни (Јов. 3:16)“. Значајно је међутим да одмах следећи стих нас уверава да ми немамо основе да преокрећемо ово у индивидуалистичко разумевање спасења: „Јер Бог не посла сина свога на свет да суди свету, него да се свег спасе кроз њега (Јов. 3:17)“. Ово значи да је Бог заинтересован на првом месту да спасе не појединце већ цео свет. Јер Бог кроз спасавање света спасава и појединце. Можемо да будемо сигурни да је на то указивао и Јерсемија. Ако је свет упућен усавршавању и обнови онда сам и ја. А ову мисао развија даље у још једном великом стиху св. Јован: „И реч постаде тело и усели се у нас пуно благодати и истине... (Јов. 1:14)“. У Исусу ми видимо Бога не отуђеног или удаљеног или неангажованог, већ присутног међу нама — на овом једином месту, међу људима, о којим, најзад, знамо нешто из прве руке! Ово је Божија „про-егзистенција“ за нас. Ово је како Бог идентификује Себе са човечанством, показујући практичну заинтересованост за материјалне потребе људи — у погледу њихове хране и одеће, здравља и пријатељства. Преко Исуса Бог позива све људе да узму учешћа у овој Његовој заинтересованости и даје им снаге да не би бежали од социјалних потреба или да не би очајавали у налажењу. Ова снага служења друштву даје се хришћанима, то је снага која воли спасењу. Последица овог веровања јесте да ми коначно не падамо у суморност многих када се сукобљавају са збуњујућим и нерешивим проблемима живота заједнице. Када знамо да све оно што је за нас нерешиво да је Богу могуће, онда лако приступамо решавању тих проблема.

Присутност. Као треће верујемо да је Бог Цар над свим временима. У обрасцу молитве целе Цркве ми се молимо „да дође Твоје Царство“. Изговарамо ове речи са управљеним очима према будућој заједници али се у исто време молимо и са окренутим погледом према садашњој заједници у којој живимо, јер кажемо: „Нека буде воља Твоја како на земљи тако и на небу“. Оно што чинимо сада, овде, у овом моменту даје облик или условљује изглед будуће заједнице; тако да је мост између ове две заједнице ствар на првом месту хришћанске послушности и усвајања Христовог учења. Ми живимо у нади „новог неба и нове земље“, али ми не кажемо да знамо унапред какав ће преображени свет изгледати. Све што можемо да тврдимо јесте да је овај преображај у току и да ће ново у суштинском смислу имати своју везу са старим. Ова веза је од посебне важности јер друштво које сада знамо и оно које као праведно и добро видимо испред себе очима вере нису развојени непремостивим понором. Ми можемо и морамо да радимо од онога што имамо ка ономе што само неодређен распознајемо; и за хришћанина, инспирираног његовом вером у Бога као Творца, Спаситеља и Цара, ово значи бити спреман на све оно што Бог тражи од нас у овом моменту да учинимо, без обзира колика је цена ове послушности. Постоји суштинска веза између ове две поменуте прозбе уз наш образац Молитве, наша вера нам не дозвољава да постанемо било квијетисти који одбацују социјалну или политичку ангажованост или фаталисти који одбацују одговорност за рационално коришћење природе, научно следовање сазнања, и праведно уређење људског друштва.

Ово је мандат за који хришћанин верује да је дат од Бога свим људима, и налази своју централну тачку у Исусу Христу чији живот и смрт и васкрсење (чија про-егзистенција за човечанство, ако тако можемо да кажемо) има своје запрепашћујуће последице које су, због тога, једног револу-

ционарног карактера. У историји Цркве имамо многобројне одзвуче оног узвика који се ширио грчким градом Солуном када су Павле и Сила стигли у њега: „... ови што замутише васиони свет добоше и овде, које Јасон прими, и сви раде против ћесарајевих заповести, говорећи да има други цар Исус (Д. А. 17:6—7)“. Као што се могло очекивати они су били изведени пред локални суд за противримску активност. Тако Божија проегзистенција за нас у Исусу Христу даје човеку не само једну визију бољег света већ такође снагу да га оствари што значи да смо самом природом вере ангажовани за промену.

ОПШТЕ ТРАЖЕЊЕ ЈЕДНОГ НЕ ТАКО ЛАКОГ МИРА

Ово је очигледно лакше рећи него потврдити, и хришћанин који чита Марксове снажне нападе на *«Laissez-Faire»* индиферентизам Цркве у 19веку у погледу социјалних зала, које су обавијале Енглеску у његово време, наћи ће себе у чудном положају да се слаже са Марксом, или у исто време спречен да каже сувише много о томе јер зна да је Црква, чији је он део, до данас одговорна за то стање. Ако смо сада у положају да видимо свој грех јасније, и у парадоксу, да дубље осетимо револуционарни карактер хришћанске вере, онда заслуга у том погледу није наша већ припада у великој мери Марксу кроз којег, у људским границама, ми смо опоравили своје сагледање ствари.

Међутим, било је увек хришћана у сваком добу који су задржали своје сагледање ствари неопштећено. Заиста, слично Исусу, они су задужени за то оним дубоким јеврејским сагледавањем Божанске светости која се састоји на првом месту у Његовој доброту и праведности. Молити се једноме светоме Богу неизбежно значи и позив светости ономе који се моли — то је светост која се састоји у личној доброту, али исто тако и у једном праведном и хуманом друштву. Када читам Марксов Капитал налазим у њему аутентичну црту пророчког протеста против социјалне неправде и економског зла што ме директно враћа наград ка Амосу и Михеју. Дозволите ми једно даље упоређење: Има нечег сличног код Исуса на начин на који Маркс износи продорну критику на социјалне структуре условљене економским односима који су преовлађивали у његово време, а нарочито на псевдо-религиозно оправдање којим су људи покушавали да оправдају те односе. Маркс је некомпромисно непао вео хипокризије са великог дела „свечаног говорништва“ тога времена.

Исус је био слично некопромисан у свом сусрету са вођима Јеврејског народа. Због посебне блиске везе између вере и заједнице у Јудаизму, у Исусово време, критике које је Исусу упућивао према Фарисејима и Садукеејима обавезно су имале и своје социјалне импликације. Исус је ишао даље и на један нов начин протумачио Мојсијев закон тврдећи да је Он заиста његово довршење и истинит излагач; и такво једно тврђење имало је свој социјални значај у једном друштву које је засновано на том Закону. Само са ове тачке погледа може се разумети одлука јеврејских вођа да се ослободе Исуса по сваку цену. И кроз целокупну историју хришћанске Цркве исти узнемирени и непријатни захтев учињен је за Исуса од неких, бар, његових следбеника — да је Он довршење, макакав социјални облик преовлађивао у том времену, и истинити тумач циља Бржије присутности и свету. И ово се односи и за данашњицу. Али ако је тако онда шта се под тим подразумева? Разуме се то да као хришћани морамо бити заинтересовани да променимо свет на такав начин да сви људи имају исту могућност да приме што им Бог даје. У погледу своје мисије Исус сам каже: „Ја додох да имају живот и изобиље (Јов. 10:10)“. Сигурно да постоје безбројне препреке на путу остварења те пуноће живота које Бог планира за све људе. Међутим свет значи отклањати ове препреке. То значи довољно хране, станова, медицинског старања за тело да ужива пуноћу живота. То значи све шире и боље васпитне могућности, све јача финансијска подршка, да би се ове васпитне могућности користиле према најузвишенијим циљевима од појединаца, тако да би и разум уживао пуноћу живота. То значи слобода израза и истраживања на пољу културе, религије и философије тако да и дух ужива пуноћу живота. То значи, такође, укидање роштва у свим његовим облицима — не само у његовим примитивним облицима, већ такође и у његовим више софистицираним облицима, на пример, праксе великог „бизниса“, или саме Државе, или од богатих и развијених нација које врше економску контролу над другим иза фасале гаранција њихове независности. Јеванђеље Христово захтева

све ово за све људе да би имали пуноћу живота, и осуђује свако ускраћивање ових права људима, без обзира на којој се страни „завесе“ они налазили.

Заиста, ако то ишта наговештава, наговештава мир који, ако се одговарајуће схвати, није само предуслов пуноће живота већ је његова дефиниција. За Јеврејски народ „шалом“, мир, значи далеко више него само одсуство рата, тако да морамо бити обазриви када говоримо само о ликвидирању рата у Вијетнаму, мада, престанак непријатељстава јесте један очигледан и неизбежан предуслов пуноће живота. Али крај борбе да ли исцрпљује смисао речи „мир“? Сигурно, да не! Мир је нешто више позитивно, више обухватно. Он обухвата све оне ствари које смо споменули у вези „пуноће живота за целог човека, за потребе тела, ума и духа. Он представља отклањање оних многобројних толико трајних узрока сукоба међу различитим групама у оквиру људске породице. И захтева од хришћана који се моле за његове благослове, сазнање да молење за мир не може бити издвојено од најозбиљнијих напора да се превазиђу препреке на његовом путу.

Ова заједничка борба за мир и пуноћу живота за целокупно човечанство даје могућност остварења садашњег хришћанско-марксистичког дијалога. Наравно, лакше је саветовати дијалог и кооперацију него то практиковати! Чак у Британији, која се налази на пола пута између Русије и Сједињених Држава, и сигурно да није прегња ни једној ни другој, постоји један добар део обостраног неповерења, које треба савладати када су у питању марксисти и хришћани. Међутим, ниједна страна не греша у овом свом ставу неповерења, чак и нетрпељивости, и извесно отворено признање је неопходно да је организовани комунизам као и организовано хришћанство у најскоријој прошлости добијало веома помешане благослове када је у питању цело човечанство. Када би чак ова нетрпељивост или неповерење и било превазиђено, остала би индиферентност. Стаплеј Еванс је сигурно у праву када каже:

Ова нада за њено остварење заснива се на Цркви уопште да ли ће се окренути овим задацима и бити вољна да се уједини са свим групама у целом човечанству које траже остварење ових циљева... Јер је на Цркви да распознаје рад Духа Божијег где год се он може наћи.¹¹⁾

Ова кооперација о којој Еванс говори може се лакше остварити уколико постоји спремноста са обе стране да се испитају границе међусобне задужености, шта једна страна дугује другој. Комунизам има свој здрав утицај на отварање очију многобројним хришћанима када су у питању материјалне потребе човека. За нас ово у ствари није заиста некакво откриће већ само поновно откривање нечега што смо знали, али многобројни хришћани су брзо и дубоко разумели да би се сваком опростило ако би и мислио да је ово једно ново откривење а не интегрални део хришћанске вере. Али комунизам је учинио више од овога — и овде је ствар једног открића толико колико се тиче хришћанства. Маркс и Енгелс су нам сасвим јасно и убедљиво открили колико дубоко економски и политички односи у структури једног друштва утичу и чак детерминишу људско владање. Нити би марксисти нити хришћани из овога закључили да ово коначно заробљава човека или га осуђује да прихвати фаталистички став. Али сада хришћани могу да виде, са оном јасноћом са којом и Маркс, колико је то бескорисно говорити о пуноћи живота изван услова под којим се живот, пун или који то није, води. Резултат овога, хришћани, у жељи да измене свет, не могу више да о томе мисле у границама уздизања људи из канџи овог несавршеног света, или чак кроз тражење побољшања људског иметка, издвојено од промене целокупне социјалне структуре у којој они живе. Ово сазнање о потреби промене социјалне структуре од посебног је значаја и ми почињемо да разумевамо његов револуционарни увоз за данашњи свет.

СОЦИЈАЛНА ПРАВДА: ОПШТИ ИМПЕРАТИВ

Има још више тога што треба да научимо од комунизма. Само биготни и слепи људи нису дирнути заинтересованошћу за социјалном правдом која се може запознати код многобројних ангажованих комуниста. Постоји једна ујурбаност, практична ангажованост, и једно дефинитивно осећање солидарности међу потлаченима чему се Црква само може да дива. У овом погледу комунизам је суд над Црквом, служи јој као пример, а хришћани у томе могу да виде руку Божију, која на свој карактеристичан начин суди и спасава ситуацију у исто време. Због тога је све више нужније за хришћане да сарађују са комунистима где год то савест дозвољава са надом да могу при-

мити њихов утицај за жар залагања за занемарење. Овај је жар Христов и изражава се на једном од можда најнеприкладнијих места — у песми Богородици коју певамо у храму, цркви, и на тај начин лишавамо је њене снаге као позива на социјалну револуцију: *Како ће дојати?*

Показа силу руком својом; разасу поносите у мислима срца њихова. Збаци силне с пријестола, и подиже понижене. Гладне напуни, блага и богате отпусти празне.¹²⁾ *Зашто не постоји и Богородица? — Којим путем?*

Тачно је и одговарајуће ако кажемо да овај цитат из „Магнифицат” можемо да применимо за духовне ствари у човековом животу — охолост је савладана и скромност уздигнута, они који верују да су дошли до истине у вери отпуштени су, а они који су духовно гладни насићени су. Ово је доста тачно као тумачење док се не подсетимо да је прво значење овог цитата у његовом литерарном или буквалном смислу. А то значи да се овде тражи збацивање постојећих социјалних структура, једна револуција сагласна са Христовим речима да они који су били први биће последњи и они који су били последњи биће први. Ако ове речи из овог цитата данас јасније видимо или боље разумемо онда социјална ангажованост комуниста, јесте један од најважнијих фактора у реоријентацији нашег мишљења.

А како стоји са другом страном човечића? Хришћанин мора да осећа док чита Маркса да су извори његовог пламтећег социјалног ангажовања у заједничком наслеђу — јеврејско-хришћанског Св. писма у којем се стално наглашава правда, истинитост и мир у пуном и савршеном смислу ових речи. Када ово кажемо не указујемо на дуг који Маркс дугује за ову своју визију Св. писму, нити указујемо на плагијат. Далеко од тога, јер је Маркс дошао до ове визије и поред стања њему савремене Цркве и не због Ње. Он није нашао у Библији извор свом економском разумевању људског друштва. То је несумњиво немогуће, не зато што је Марксово тумачење у супротности према Библији, већ зато што Библија није, нити се то тврди, приручна књига за економске законе и системе. У исто време она није повеља отворених социјалних реформи за које су хришћани позвани да их остварују једну за другом. Могли би да помислимо да би ствари изгледале јасније ако би ово било истина, нарочито у времену када сваки програм или политику унапред одређујемо. Али тада би погрешно схватили смисао Библије и пропустили би да видимо зашто је то још могуће за хришћанина да види Библију као дубок извор утицаја на мишљење и деловање Маркса.

Кроз векове свога постепеног постајања Библија сведочи о човековом сусрету са Свемогућим Богом и његовом све јачом свешћу да овај сусрет захтева од њега одговор у изражавању личне или заједничке праведности и љубави. Марксов одговор на овај вапај потребе његових дана и наш одговор такав какав је заједно су у оквиру тога што Библија непрекидно описује у границама сусрета Бога и човјека. Упркос доцнијег дезавуисања свога јеврејског порекла Маркс је остао довољно Јеврејин који зна какав се одговор од њега очекује. Он није могао да избегне то као што нисмо ни ми данас!

РЕВОЛУЦИЈА И НАСИЉЕ

Из овога још нешто произлази. Хришћани и марксисти нису толико слични да би били у потпуном слагању у погледу природе одговора који морамо дати према потребама људи. Кроз текући се дијалог испитују циљеви и тежње наших заједничких напора у промени света, али хришћанин би тврдио да одговор који се тражи од човека када се он сусреће са Богом морао би исто толико да води рачуна о средствима са којим треба да се остваре циљеви као и о самим циљевима. И све више ова тачка постаје централна у овом дијалогу. Другим речима, уважаване заслуге државног социјализма и слободне предузимљивости, комунизма и капитализма, демократије и диктатуре пролтаријата помрачене су или потиснуте хитним проблемом питања насиља насупрот, ненасиљу у остваривању једног новог социјалног поретка. Да се изразимо најотвореније, какву улогу игра насилна револуција у остваривању пожељних социјалних и политичких циљева?

За хришћане који разговарају са комунистима ово се намеће у садашњем моменту, по осетљивости, као најважније питање. То је један разголићен нерв за који би пре волели да га не откривамо. Ми би можда били склони да указујемо на то да преокупација са насилним револуционарним комунистичким методама има за резултат занемаривање других облика делатности и да је постојећи социјални поредак сувише једнострано суђен у границама

црног и белог док је у стварности његова пресвлађујућа боја сива. Комунисти оправдано могу одговорити да док смо се сувише задржали на суочавању са изазовом револуције, зла статус кво стања трају недирана и беда маса се без потребе наставља. Један од плодова садашњег револуционарног расположења у свегу уопште јесте чињеница да је Црква било у оквиру хришћанско-марксистичког дијалога, или изван њега, приморана да заузме други став у погледу места насиља и револуције у целокупној схеми социјалне промене. Један од првих позитивних корака предузетог у овом правцу догодио се на састанку Саветодавног Комитета Хришћанске Конференције за Мир који је одржан у Софији, престоници Бугарске, у октобру 1966. Ова Хришћанска Конференција за Мир привукла је највећи број учесника из комунистичких земаља Источне Европе, али и један већи број хришћана учесника на овој Конференцији дошао је и са Запада као и из држава Трећег Света.

Учесници са Запада извршили су притисак на Теолошку Комисију ове Конференције да развије једно теолошко разумевање револуције. Мора да се подвуче да ово није био један само академски интерес. Далеко од тога, јер многобројни хришћани из Латинске Америке захтевали су, као нешто веома нужно, упут по огом питању од своје сабраће хришћана. Они осећају да им Јеванђеље Исуса Христа не оставља другог избора до да узму учешћа у насилном покушају да збаци постојеће режиме у својим земљама. Један статистички податак који су навели оправдава овај став акције јер се из њега види да у Латинској Америци, као резултат владајућих система, просечно годишње умре од глади и недовољне медицинске бриге више него што је погинуло у било којој години у току другог светског рата. Какав одговор да им дамо? Овај као и други статистички подаци, са различитих места света, стварају једно залеђе за нашу дискусију о хришћанском разумевању револуције.

ПРАВЕДНА РЕВОЛУЦИЈА

Одговор који је дала Теолошка Комисија ове Конференције наишао је на велику важност у Еританији, и један од приказивача, пишући у Манчестеру Гардијану,¹³⁾ рекао је да се са овим одговором отишло даље него и са једним од времена Џона Виклифа у погледу богословског оправдања револуционарног насиља. Шта нас је руководило да дођемо до ових закључака једино се може разумети уколико се наш извештај чита у целини, али извесна разматрања могу се и овде споменути. Прво, често се занемарује доктрина о праву чак и о обавези отпора влади која злоупотребљава свој Богом дати ауторитет. Отпор једино може да пређе у револуцију када су све могућности легалне и ненасилне опозиције исцрпљене. Они који организују отпор обавезни су да развију такав један програм предузимања власти у земљи и на такав начин да би се избегла анархија и тако један бољи социјални поредак успоставио. Друго, често се злоупотребљава доктрина о праведном рату која одговара у нашим данима доктрини праведне револуције. У вези обој питања навели смо четири критериума према којим би могли да процењујемо праведну, или ту која то није, револуцију:

- а) *democratica prtestas* — снага која даје отпор и организује револуцију треба да буде демократска. Другим речима, револуција треба да буде изведена од народа за народ;
- б) *causa iusta* — треба да постоји праведан и довољан разлог за покретање револуције;
- ц) *iusta revolutio* — револуција од свог почетка до краја треба да буде праведно вођена, и
- д) *finis pacis* — резултати целокупног рада револуције треба да буде мир.

Очигледно, ово је рескир, велики рескир, упустити се у све ово, и схватили смо да је немогуће изложити унапред, у речима, извесна правила која би одредила једном за свагда када једна национална револуција треба да буде предузета. Свака ситуација мора бити суђена у својим границама а то тражи још већу, пажљиву и одговорну анализу околности. Ми осећамо, такође, да за највећи број хришћана облици ненасиља, као протеста, очигледније изгледају да су у сагласности са духом учења Исуса Христа. Међутим, немачки теолог, Helmut Gollwitzer, нас опомиње на једну опасност у нашем аутоматском опредељењу за методе ненасиља у ставу опозиције:

..... опасност оправдана ненасиља и опомене против учествовања у насилној револуцији до мере да то постаје идеологија значи одузмати оружје из руку оних који су у револуцији против насиља.¹⁴⁾

Једном речју, можемо престати у оправдању силе у борби против статус кво насиља, али реалистично то може бити изведено само са ослоном на силу. Знамо да се сила може користити на најразличитије начине, често веома деликатно у одржавању статус кво стања, а ми смо покушали са извесним детаљисањем у испитивању како и зашто употреба силе од оних који су на власти успева да остане мање приметна, мање очигледна, од метода које користе они који се дижу у протесту против ње.

Мада смо се осетили приморани да закључимо да у извесним моментима револуција је од два зла мање зло, ипак осетили смо да морамо такође да поставимо сасвим јасне захтеве онима који приступају револуционарном насиљу. Морају да воде рачуна о томе да борба за власт може лако да погорша неподношљиво социјалне услове против којих се они оправдано подижу. Морају да снесу део кривице за ово; и проливање крви, често невине крви, увлачи их даље у грех и одговорност. Ово је једна чињеница која би могла да наноси тешке последице хришћанским учесницима у тој борби, а која се не може савладати политиком неутралности пошто неактивност пред лицем зла и неправде увећава грех! Ми смо такође указали и на то, претпостављајући успех револуције, да они који сада узимају власт нужно је да предузму снажне кораке да спрече да се идеали револуције не изокрену и нови поредак дегенерише у нешто не много различито од старог поретка који је збачен. И на крају, ми смо били приморани да подвучемо потребу хуманог поступка према руководиоцима старог поретка, пошто су и они, такође, људска бића под судом и милости. Божијом, којим мора бити дата одговорна прилика да се покају и поправе.

Искуство и хришћана и комуниста указује да извори револуционарног жара брзо могу да буду помрачени и чак ускоро и заборављени. Због тога смо свој извештај завршили са истицањем централне улоге љубави. Завршили смо промену револуције са овим речима:

У исто време хришћанин треба да има на уму да он мора у свако доба и на свим местима да сведочи у пракси могућност љубави чак и према непријатељима, могућности измирења и опраштања.

Ово не значи да треба да буде завршна напојница оним са меканим срцем или оним који би се повлачили са крајње ивице борбе. Хришћанин зна да многобројни мотиви могу да терају људе у револуцију. Мржња, глад, љубомора, огорчење довољни су да створе насиље и збаце постојећи поредак. Међутим, све ће ово осећамо, коначно, да изазове ново насиље— јер мржња, љубомора, огорчење нису довољни извршење задатка мира у пуном смислу речи. Пуноћа живота, која је заједничка преокупација и циљ и хришћана и комуниста захтева љубав као атмосферу под којом се једино може да дише и развија. Изван квалитета које св. Павле набраја под општим заједничким поглављем „љубав“ у својој првој посланици Коринћанима¹⁵) пуноћа живота и праведни идеали и паде доброг револуционара не могу бити остварене. Ти квалитети нису филозофска дефиниција љубави. Они су пре један покушај да се ставе у речи што је св. Павле у његовим данима и што смо ми у својим видели остварено у животу Исуса Христа, чија је љубав за све људе одвела га на крст и у смрт. Ова љубав није је сентименталност нити фикција. То је љубав у акцији која може да инспирише људе било да они себе називају хришћанима или у срчби одбијају то име. У тражењу да промени свет хришћанин самом природом своје вере присиљен је да се враћа на љубав као једино оружје социјалне промене, која је револуционарно довољна да сусретне потребе света. Све више, осећам, у хришћанско-марксистичком дијалогу, педесет година после револуције, моралие да се испитује однос љубави, који видимо као пример у Исусу Христу, према садашњем истицању потребе насилне револуције као светскошироког захтева за једним праведним социјалним поретком.

1) Цитирамо према S. Neill-u, *Anglicanism* (Penguin Books, 1958), p. 354.

2) A. R. Vilder, ed., *Soundings: Essays Concerning Christian Understanding* (Cambridge University Press, 1962), p. IX.

3) Stanley Evans, *The Social Hope of the Christian Church* (Hodder and Stoughton, 1965), pp. 282f.

4) Elisabeth Adler, ed., *Pro-Existence: Christian Voices in East Germany: 1954—1963*. (London: S. C. M. Press, 1964), p. 12.

- 5) Пророк Јеремија 29:4—7.
- 6) Јов. 3:16.
- 7) Јов. 3:17.
- 8) Јов. 1:14.
- 9) Д. А. 17:6ff.
- 10) Јов. 10:10.
- 11) Enans, The Social Hope of the Christal Church, p. 283.
- 12) Лук. 1:15—53.
- 13) Christian Drive, »New Frontiers of Revolution«, Menchester Gurdian, Februar 16, 1967.
- 14) Прилог раду Теолошке Комисије Хришћанске Конференције за Мир, Софија, октобар, 1966.
- 15) И. Кор. 13.

*) Ов је такође један од веома стимулативних прилога бољег разумевања односа између Цркве и савремених револуционарних тењи бржег остварења једног праведнијег света. Аутор овог отвореног есеја јесте Jeffery Rowthorn, протестантски богослов предавач на „Union Theological Seminary“ у Њујорку. у исто време он је и свештеник при капели овог великог, једног најистакнутијих теолошких факултета у свету. Пре више од једног века основан је од протестаната, у оквиру Колумбија Универзитета, данас то је научна установа у којој студирају студенти теологије свих вероисповести.

Чланак је објављен у часопису „Union Seminary Quarterly Review“, бр. 3, 1969; New York.

Канонична библиотека